

Několik poznámek o povrchovém napětí

Zdeněk Bochníček

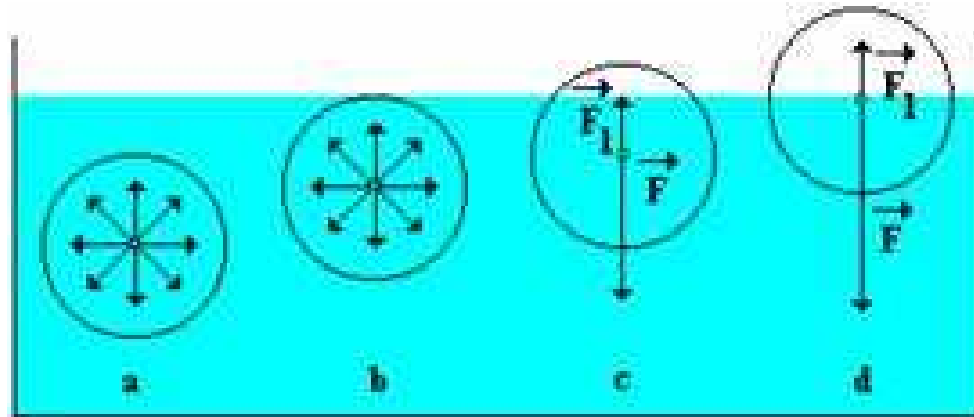
Přírodovědecká fakulta MU

Poznámka č. 1:

Výklad pojmu „povrchové napětí“

Klasický učebnicový výklad

Síly mezimolekulárního působení

Výslednice sil nemůže směřovat dovnitř kapaliny

(2. Newtonův zákon)

Jsou to jen přitažlivé síly

Proč se omezit jen na přitažlivé síly?

Pro vysvětlení existence síly v rovině povrchu se použijí energetické úvahy.

Fyzika pro gymnázia, Molekulová fyzika a termika

„K posunutí molekuly z vnitřku kapaliny do její povrchové vrstvy je nutno vykonat práci k překonání této (přitažlivé) síly.“

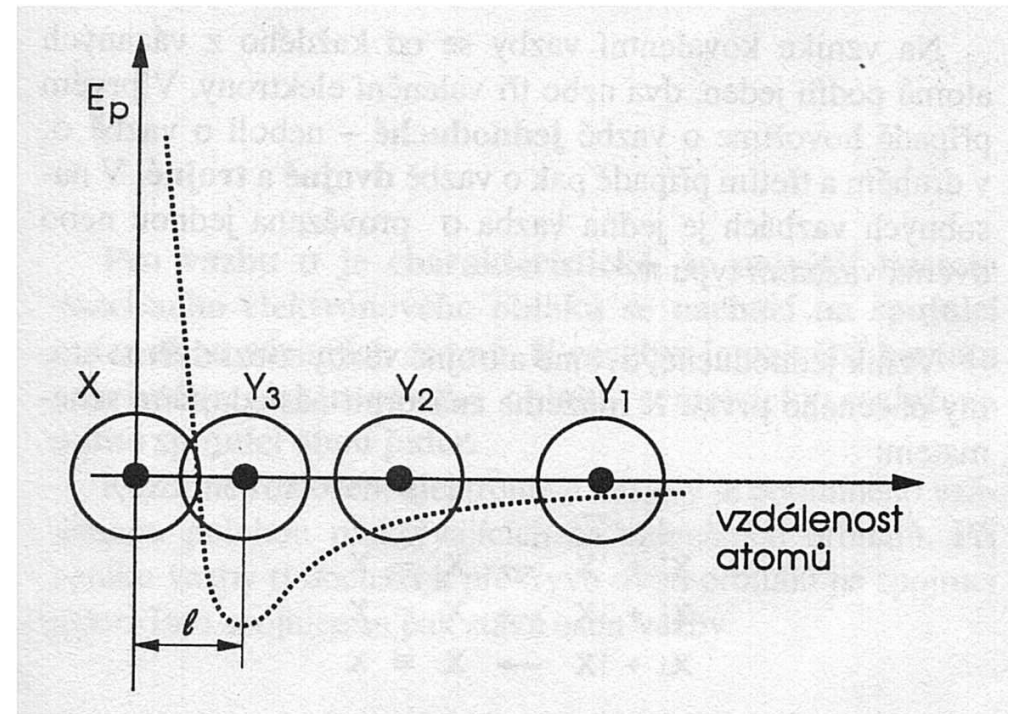
„Proto molekuly v povrchové vrstvě mají větší potenciální energii, než by měly, kdyby se nacházely uvnitř kapaliny.“

Alternativní výklad vzniku povrchového napětí

Mezimolekulární (meziatomární) interakce

Potenciální energie chemické vazby

Vazebná energie

Chemie pro gymnázia 1, str. 35

- energie uvolněná při vytvoření vazby
- energie nutná k přerušení vazby
(disociační energie)

Každé vytvoření vazby = snížení potenciální energie

Fyzikální systém spontánně směřuje do minima potenciální energie

$$\vec{F} = -\text{grad}(E_p)$$

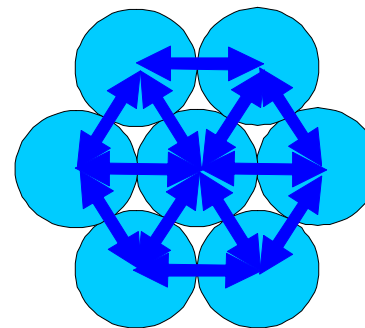
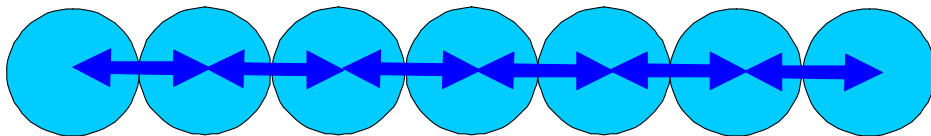
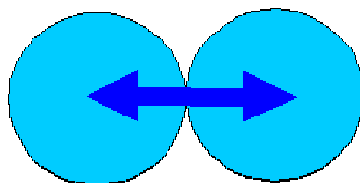
Proč padá těleso k zemi?

(a) působí tíhová síla

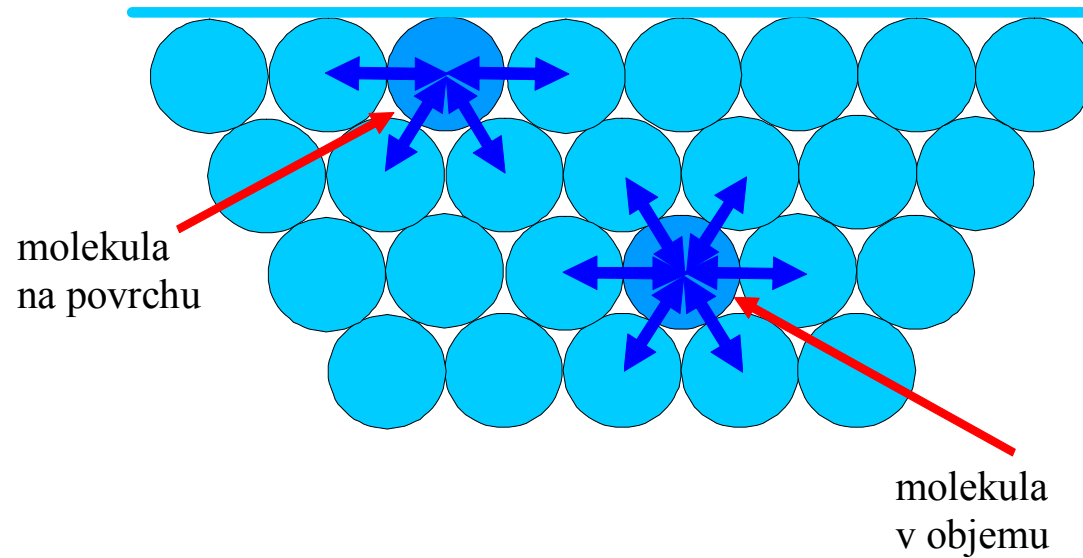
(b) v menší výšce má menší potenciální energii

Každé vytvoření vazby = snížení potenciální energie

vazba

Povrchová vrstva kapaliny

S existencí povrchu je spojená existence „energie navíc“.

Povrchová energie

$$E_S = \sigma \cdot S$$

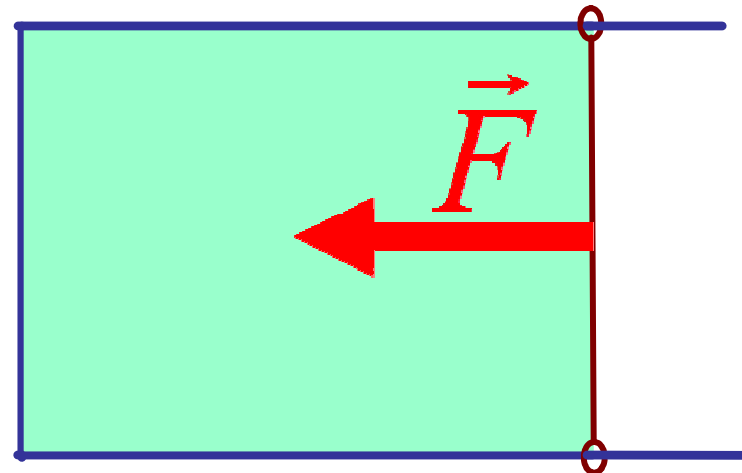

Snaha zmenšit potenciální energii = snaha zmenšit povrch

Pokus s rámečkem a příčkou

Jakým směrem musí působit mýdlová blána na příčku?

Takovým!

Poznámka č. 2:

Povrchové napětí nejsou jen kapiláry a bubliny

Kde při předchozím výkladu bylo nezbytné, že mluvíme o kapalinách?

Nikde!

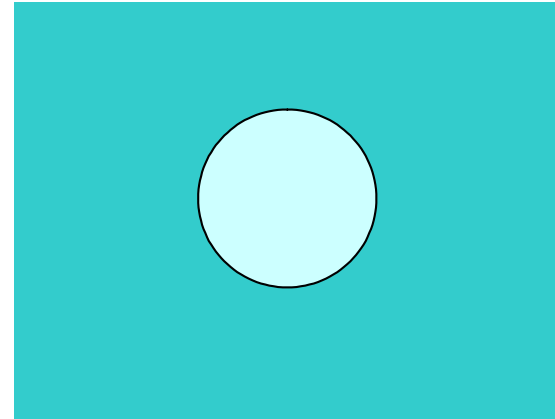
Povrchové napětí (povrchová energie) je i na površích (rozhraních) pevných látek.

Jinak bychom nevysvětlili ani kapilární elevaci!

Povrchové napětí (energie) má mnoho různorodých důsledků.

1) Nukleace nové fáze

- počátek tuhnutí
- počátek varu

vznik zárodku =

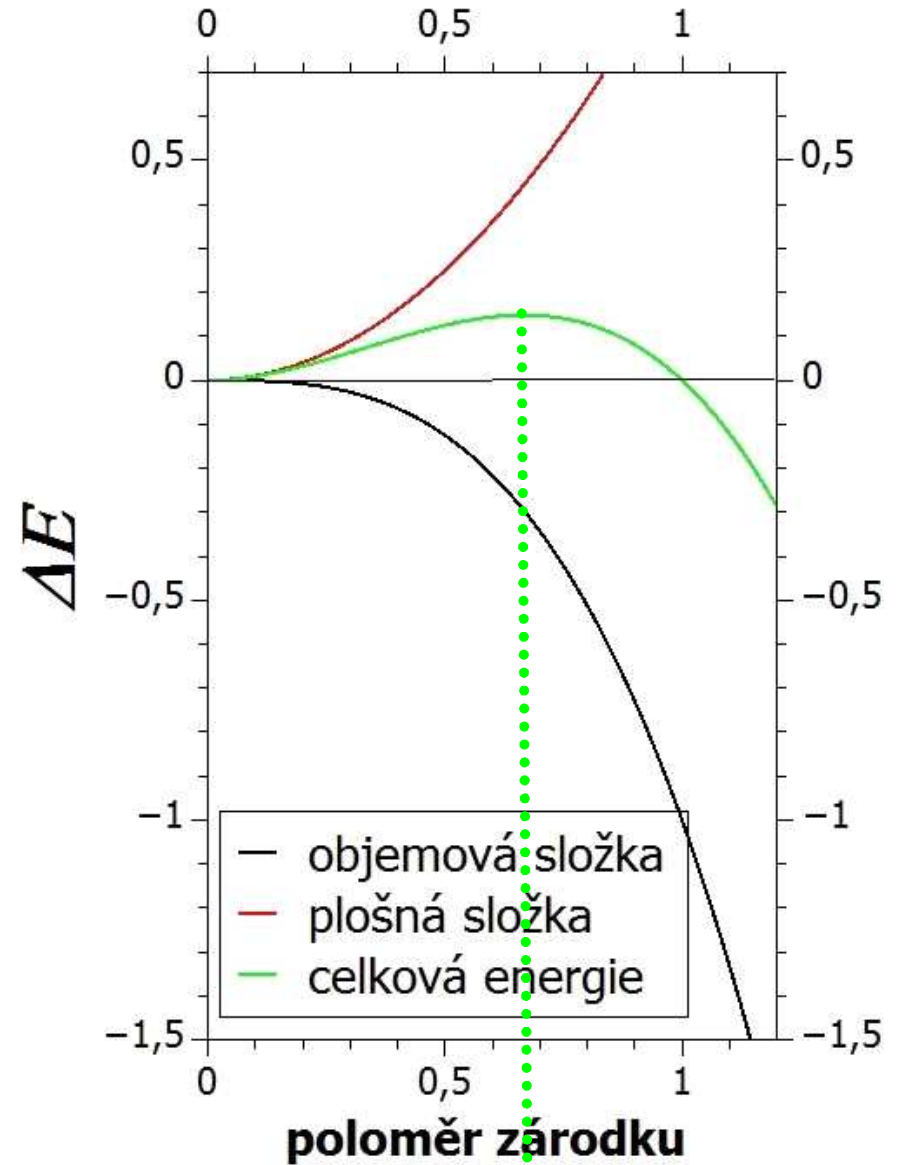
- vznik objemu nové fáze
- vznik rozhraní dvou fází

Celková změna energie (správněji Gibbsova energie)

$$\Delta E_{\text{celk}} = \Delta E_{\text{objem}} + \Delta E_{\text{povrch}}$$

$$\Delta E_{\text{celk}} = -A \cdot r^3 + B \cdot r^2$$

tzv. homogenní nukleace

← zárodek se rozpouští

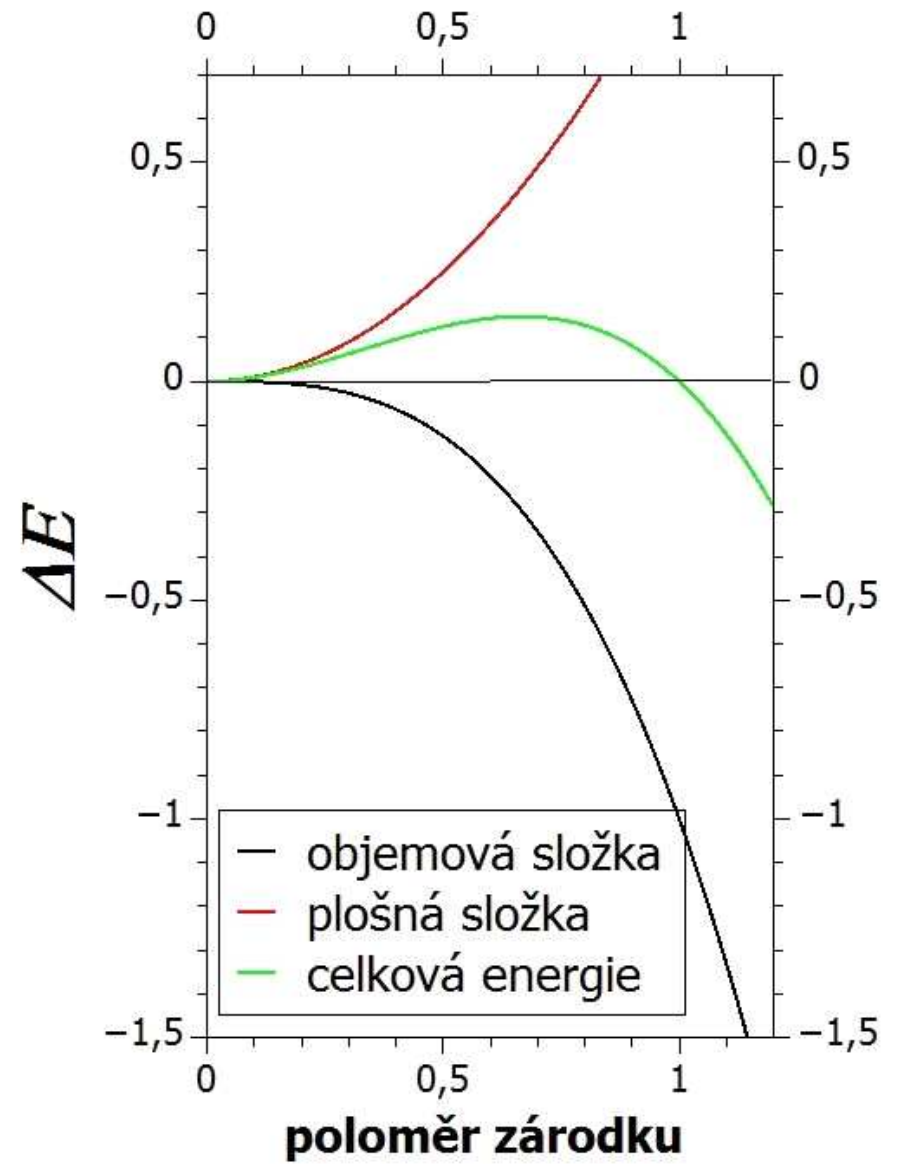
→ zárodek roste

Příklady:

- přechlazená voda
- přehřátá voda

Heterogenní nukleace

nečistoty nebo poškození
povrchu snižují výšku
bariéry

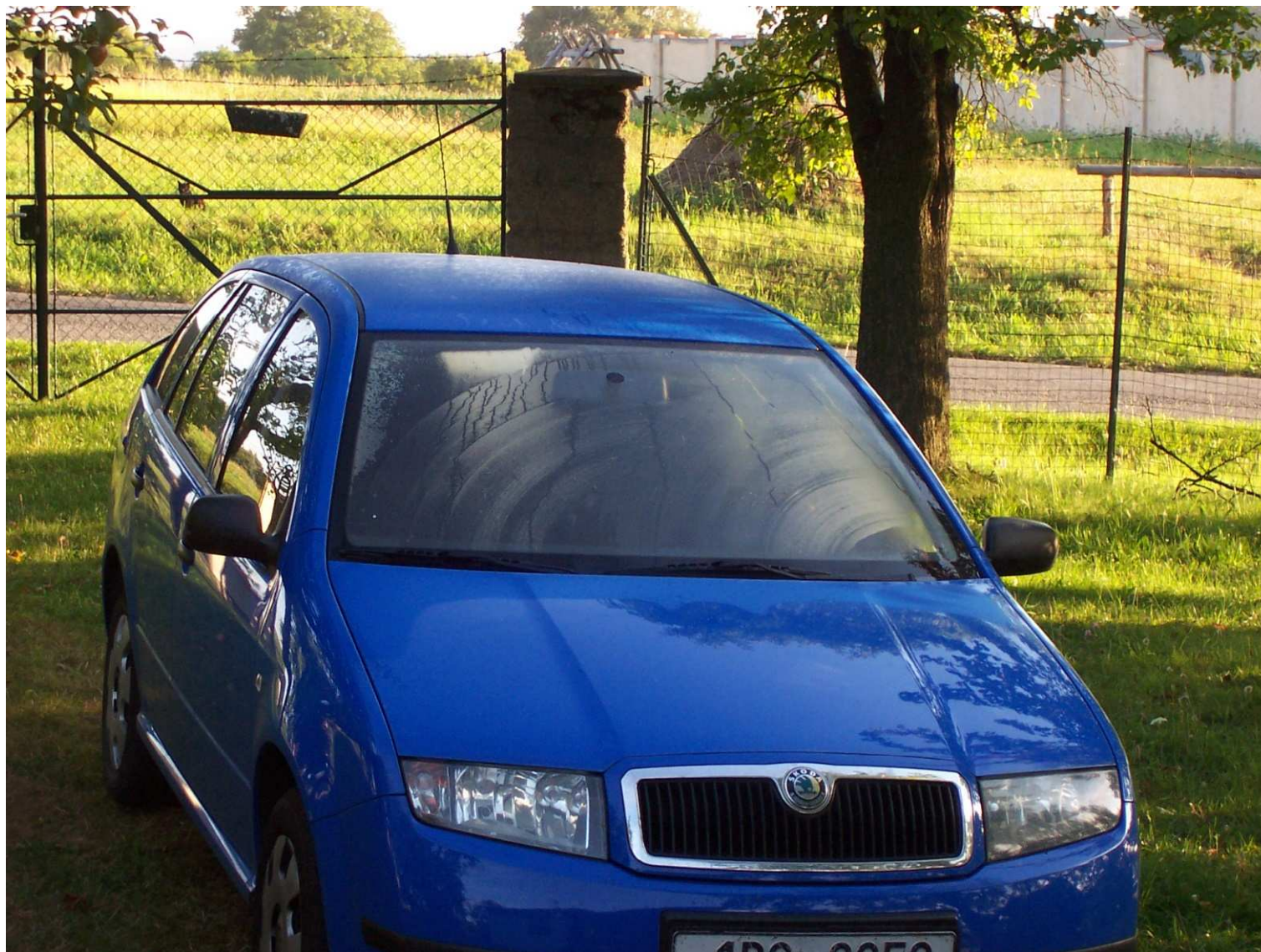

Příklady

- varný kamínek
- vznik bublinky na stěnách sklenic se sycenými nápoji
- londýnská mlha
- zahřívací polštářky
- mlžná komora

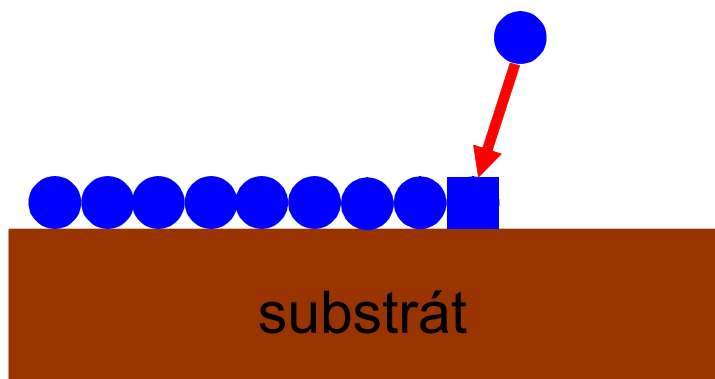

2) Depozice tenkých vrstev

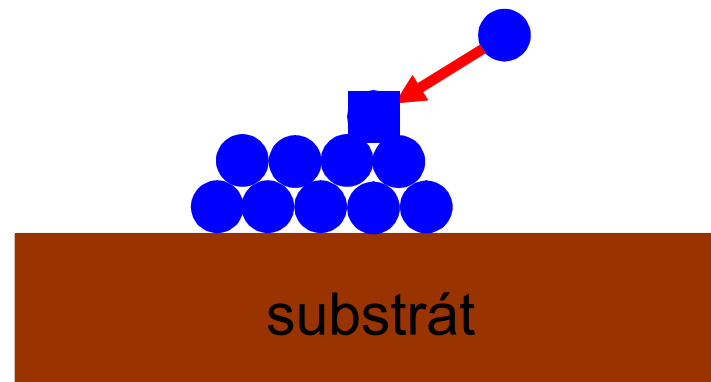
růst vrstva po vrstvě

Frank-van der Merweův

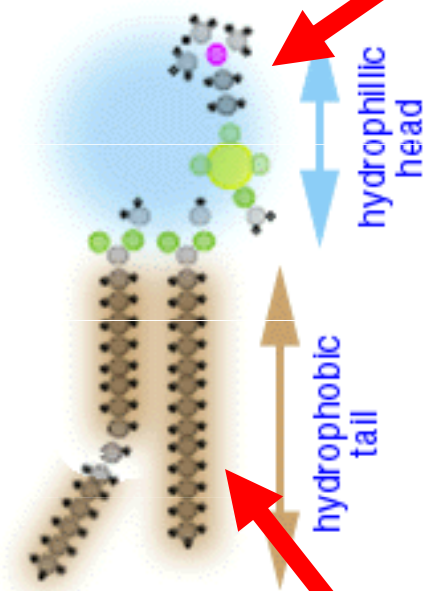
ostrůvkovitý růst

Volmerův- Weberův

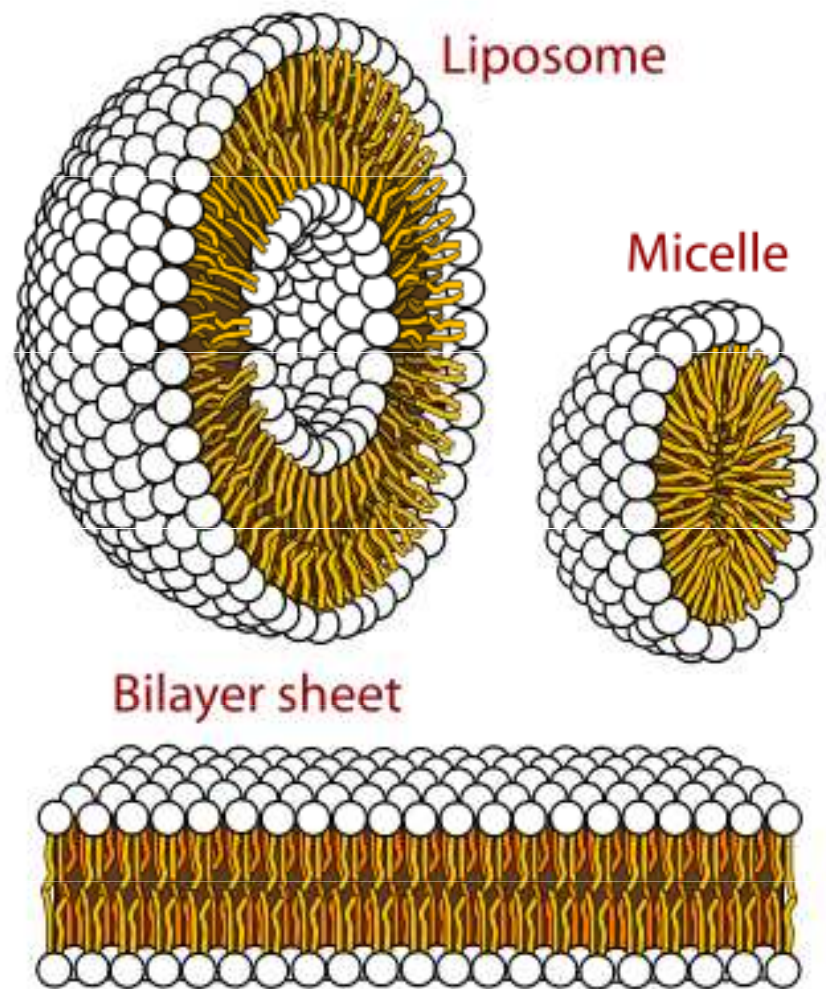

3) Fosfolipidy

povrchové napětí rozhraní je **malé**

povrchové napětí rozhraní je **velké**

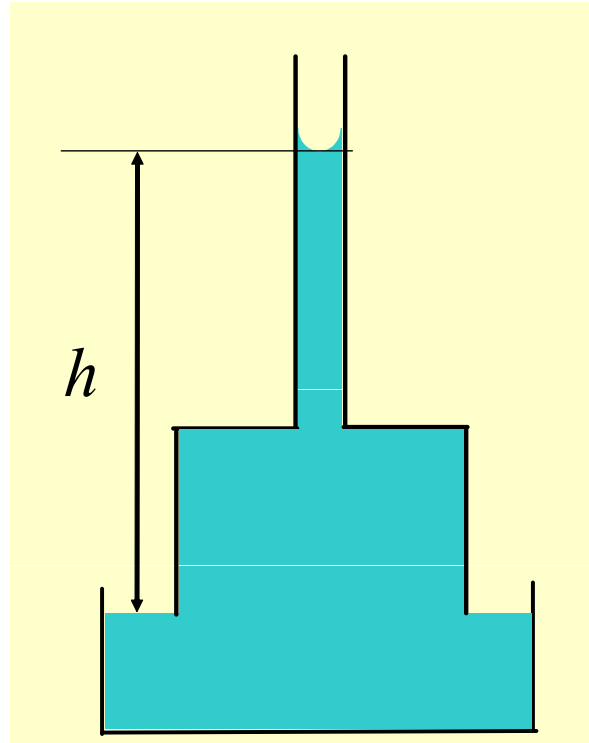

4) Sání vody do vysokého stromu

kapilární elevace

$$h = \frac{2\sigma}{r\rho g}$$

$$r = 0,15\mu\text{m} \Rightarrow h = \frac{2 \cdot 73 \cdot 10^{-3}}{0,15 \cdot 10^{-6} \cdot 1000 \cdot 10} = 100\text{m}$$

Hydrostatický tlak uvnitř kmene

Záporný tlak kapaliny?

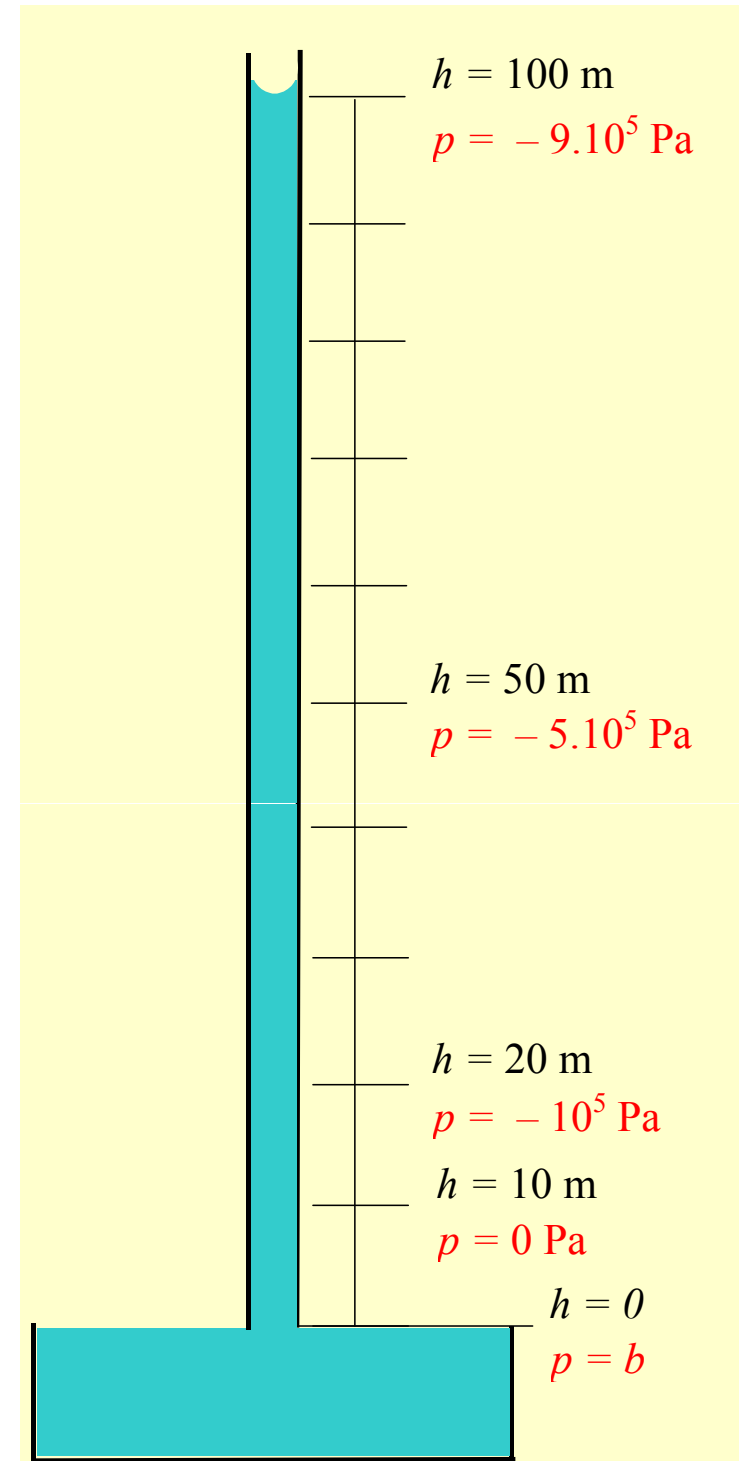
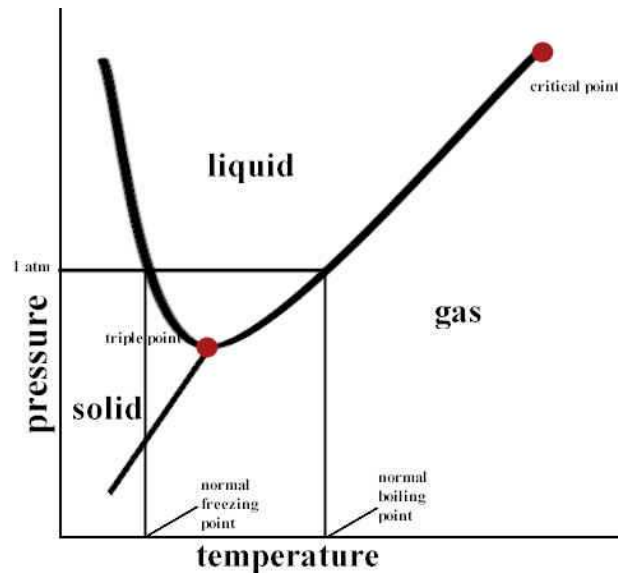
Co se stane s kapalinou, když snížíme tlak?

začne vřít!

var = „roztržení“
kapaliny

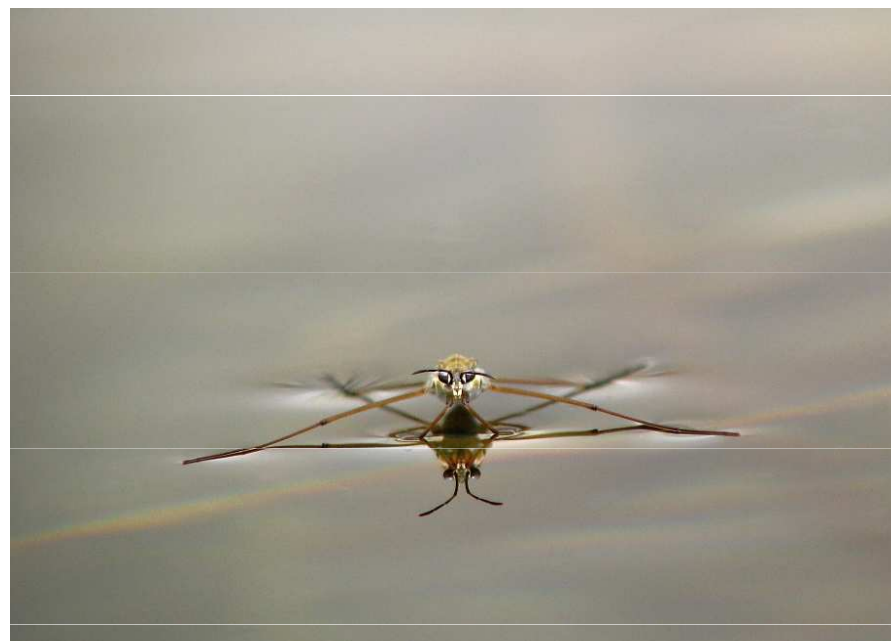
pokud zabráníme vzniku varu, kapalina
snese i záporný tlak (kohezní síly).

[video](#)

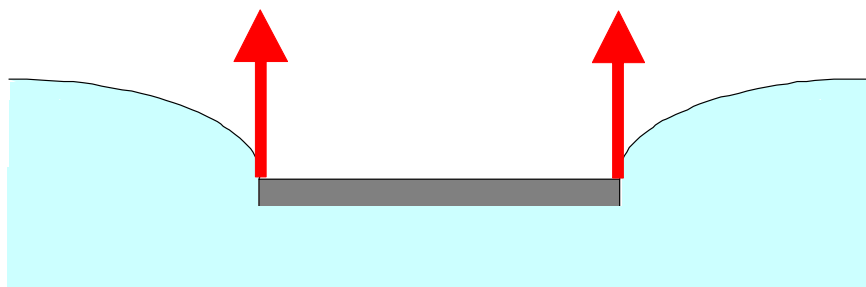
Poznámka č. 3:

Plavání lehkých předmětů na vodní hladině

Mince plave díky povrchovému napětí

Nepochybně

Síla povrchového
napětí je maximální

Stará 10 haléřová mince má průměr 15,5 mm a hmotnost 0,6 g

Vztlaková síla: $F_{\text{vzt}} = 2\pi r\sigma = 2 \cdot \pi \cdot 0,00775 \cdot 0,0728 = 3,55 \cdot 10^{-3} \text{ N}$

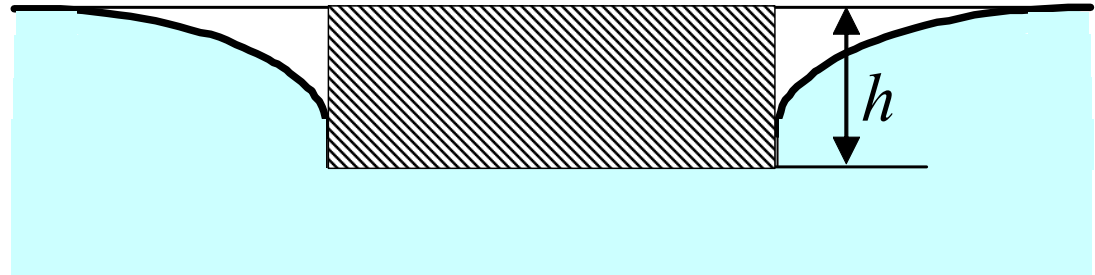
Tíhová síla: $F_{\text{g}} = mg = 0,6 \cdot 10^{-3} \cdot 10 = 6 \cdot 10^{-3} \text{ N}$

To nestačí!

Musí působit ještě jiná síla.

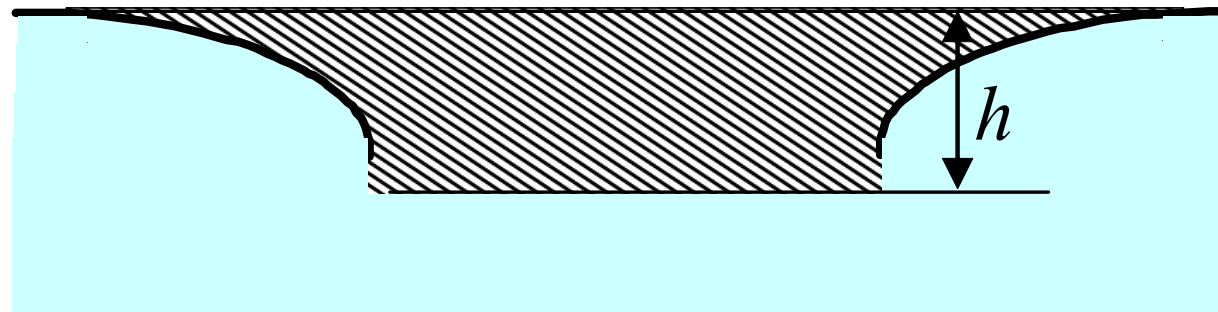
Archimédův vztlak

Celková síla je tedy

$$F = 2\pi r\sigma + h\rho gS$$

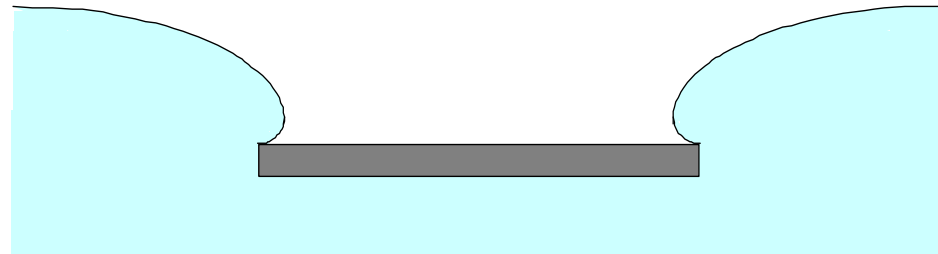
Jiný pohled

Povrchová vrstva tvoří stěnu „lodičky“

Minci lze ponořit ještě hlouběji

maximální ponoření

Síla povrchového napětí je nulová

Experiment s 50Kč mincí

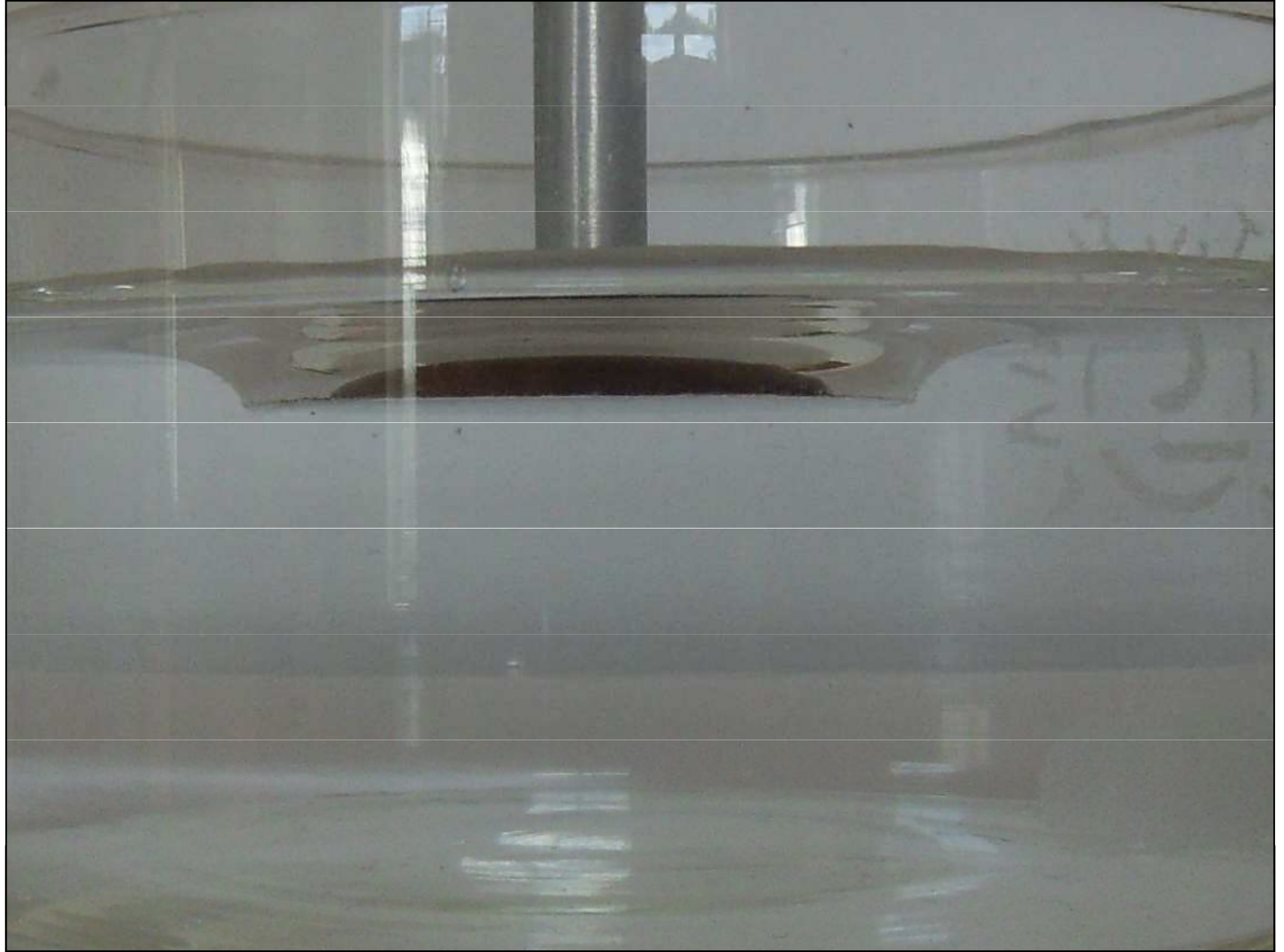
Ponor měřen mikrometrem

Nutná korekce na konečný
rozměr nádoby.

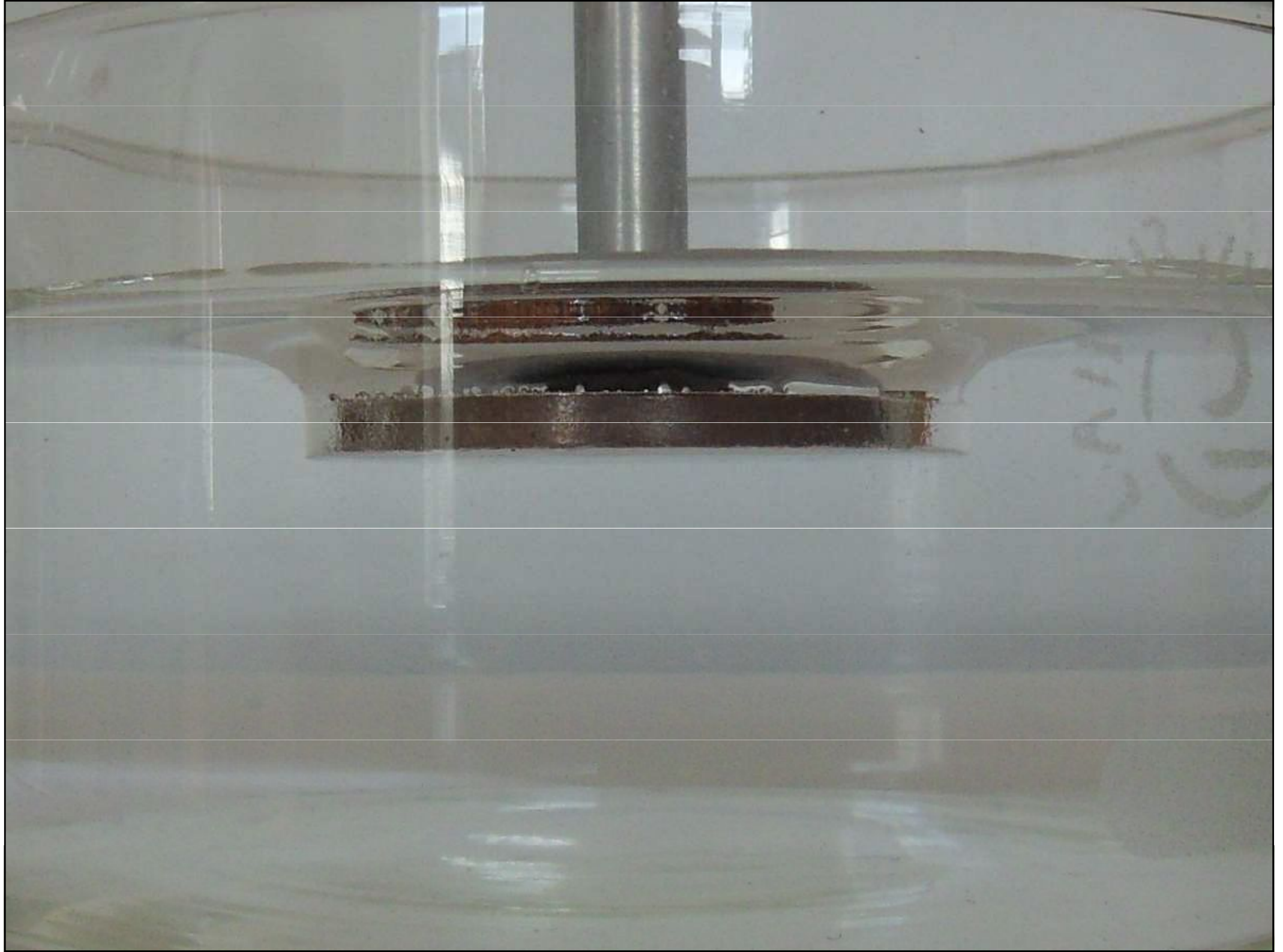
Síla měřena digitálními vahami

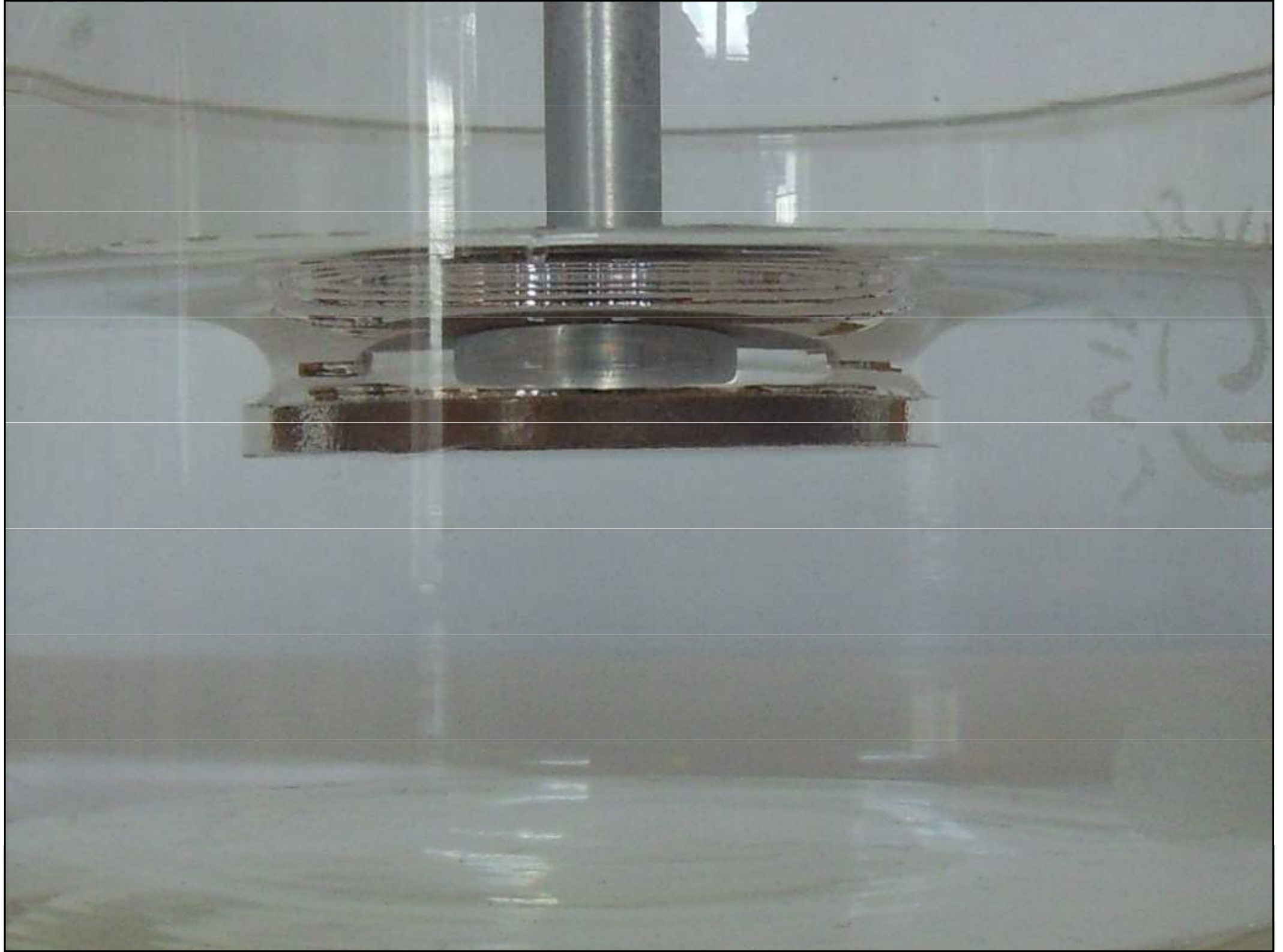

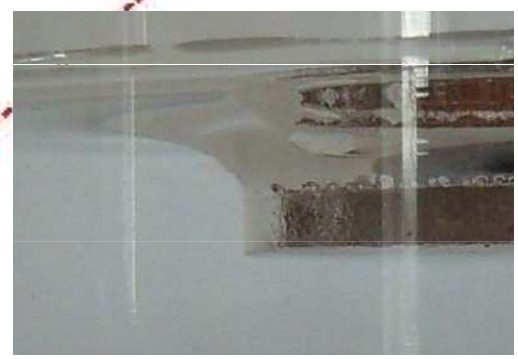
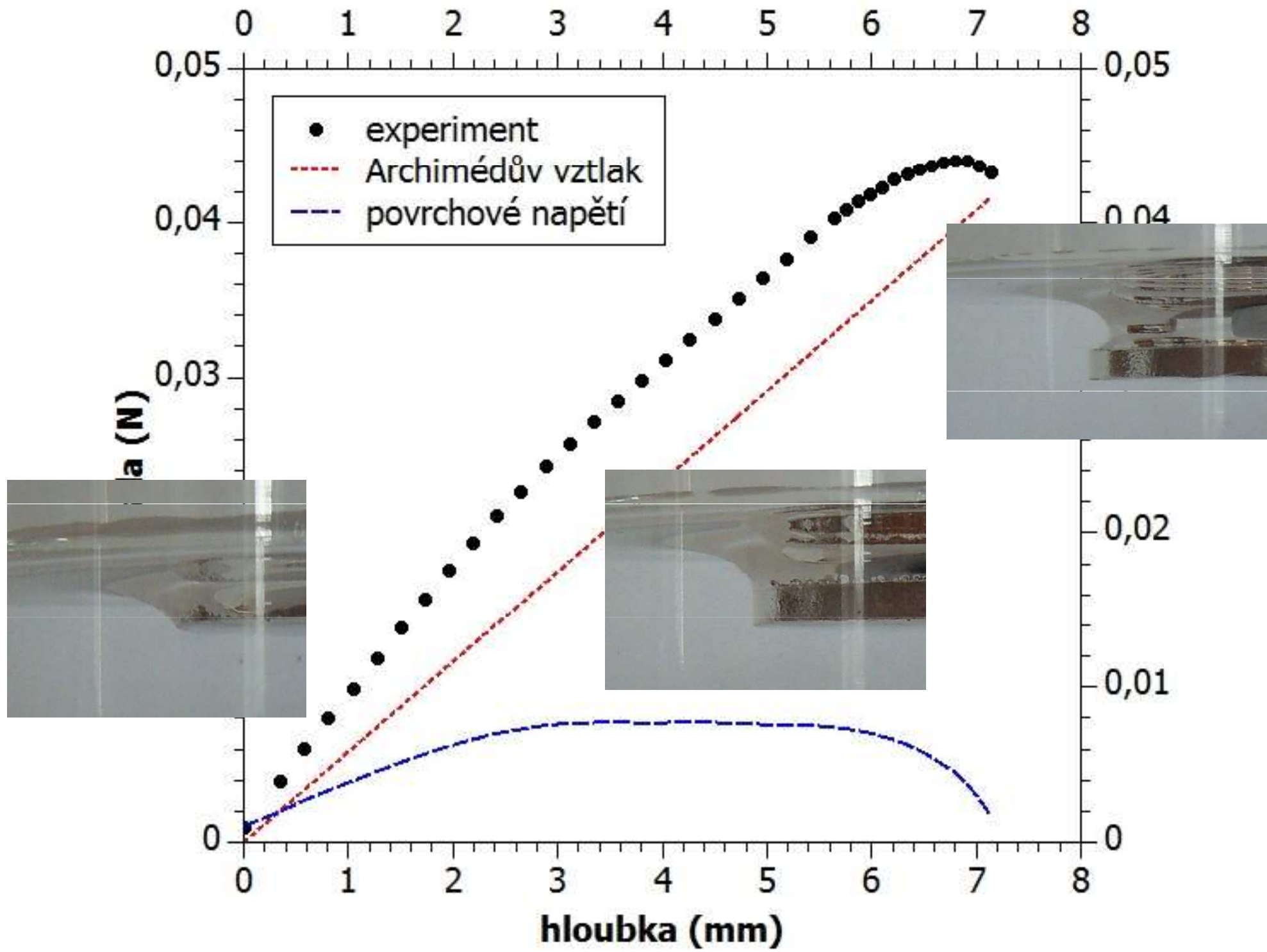

Děkuji za pozornost.